

Anna Królikowska

Profesorowie jezuickich
seminariów nauczycielskich
od XVI do XVIII wieku

Słownik biograficzny

Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie

Wydawnictwo WAM

Kraków 2017

© Akademia Ignatianum w Krakowie, 2017

Publikacja dofinansowana
ze środków przeznaczonych na działalność statutową
Wydziału Pedagogicznego Akademii Ignatianum w Krakowie

Recenzent

dr hab. Kazimierz Puchowski, prof. UG

Konsultacja naukowa

Prof. zw. dr hab. Ludwik Grzebień

Redaktor prowadzący Roman Małecki

Projekt okładki Andrzej Sochacki

Opracowanie typograficzne i łamanie Jacek Zaryczny

ISBN 978-83-7614-347-7 (WN AIK)

ISBN 978-83-277-1537-1 (WAM)

Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie

ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków

tel. 12 39 99 620

wydawnictwo@ignatianum.edu.pl

<http://wydawnictwo.ignatianum.edu.pl>

Dystrybucja: Wydawnictwo WAM

tel. 12 62 93 254-256 • faks 12 62 93 496

e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

Druk K&K • Kraków

Spis treści

Wykaz skrótów	7
Wprowadzenie	11
Chronologia funkcjonowania seminariów nauczycielskich	19
Słownik	31
Podstawowa bibliografia	167
Indeks osób	171
Indeks miejscowości	181

Wykaz skrótów

<i>Akademijos Laurai</i>	<i>Akademijos laurai. Laureae academicae</i> , Vilnius 1997
AGAD, Arch. Radz.	Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Radziwiłłów
ARSI	Archivum Romanum Societatis Iesu
ASV NV	Archivio Segreto Vaticano, Nunziatura Varsavia
ATJKr.	Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie
BCzart.	Biblioteka Książąt Czartoryskich, Kraków
Bednarski, <i>Upadek</i>	S. Bednarski, <i>Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce. Studium z dziejów kultury i szkolnictwa polskiego</i> , Kraków 1933
Bieliński, <i>Uniwersytet</i>	J. Bieliński, <i>Uniwersytet Wileński (1579-1831)</i> , t. I-III, Kraków 1899-1900
Bibl. Jag.	Biblioteka Jagiellońska
BKórnicka	Biblioteka Kórnicka PAN
BKUL	Biblioteka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
BN	Biblioteka Narodowa, Warszawa

BN BOZ	Biblioteka Narodowa, Biblioteka Ordynacji Zamojskich
BNKJKr.	Biblioteka Naukowa Księży Jezuitów, Kraków
BOssol.	Biblioteka im. Ossolińskich we Wrocławiu
Brown, <i>Biblioteka</i>	J. Brown, <i>Biblioteka pisarzy assystencyi polskiej Towarzystwa Jezusowego</i> , Poznań 1862
BS Poznań	Biblioteka Seminarium w Poznaniu
BUWil.	Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego
DHGE	<i>Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques</i> , red. A. Baudrillart i in., t. I-XVIII, Paris 1912-1977.
DHCJ	<i>Diccionario histórico de la Compañía de Jesús biográfico-temático</i> , red. Ch. O'Neill, J.M. Domínguez, t. I-IV, Roma-Madrid 2001.
<i>Dramat II, 1</i>	<i>Dramat staropolski od początków do powstania sceny narodowej. Bibliografia</i> , t. II: <i>Programy drukiem wydane do r. 1765</i> , cz. 1: <i>Programy teatru jezuickiego</i> , Wrocław 1976.
ECat.	<i>Enciclopedia cattolica</i> , Città del Vaticano, 1(1949) – 12(1954).
EKat.	<i>Encyklopedia katolicka</i> , t. I-XX, Lublin 1973-2014.
Enc.SJ	<i>Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995</i> , oprac. L. Grzebień, red. A.P. Bieś, R. Darowski i in., Kraków 1996
Estr.	K.S. Estreicher, <i>Bibliografia polska</i> , t. XII-XXXIV, Kraków 1891-1951
f.	folio
FHL	<i>Fontes Historiae Latviae Societatis Jesu. Latvijas vēstures avoti Jezuitu ordeņa arhīvos</i> , wyd. J. Kleijntjenss, t. I-II, Rīgā 1940-1941

- FPS *Filozofia w Polsce. Słownik pisarzy*, red. B. Baczeko i in., Wrocław 1971
- HNP *Historia nauki polskiej*, red. B. Sucho-dolski, t. VI: *Dokumentacja bio-biblio-graficzna*, oprac. L. Hajdukiewicz, Wro-cław 1974
- KEN Komisja Edukacji Narodowej
- Łuszczak, *Nauczyciele* G. Łuszczak, *Nauczyciele i wychowawcy szkół jezuickich we Lwowie 1608-1773*, Kraków 2010
- necr. nekrolog
- Niesiecki, *Herbarz* K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. II-X, wyd. J.N. Bobrowicz, Lipsk 1839-1845
- NKorbut *Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”*, t. II-VI, Warszawa 1964-1972
- Okoń, *Dramat* J. Okoń, *Dramat i teatr szkolny. Sceny je-zuickie XVII wieku*, Wrocław 1970
- Olczak S.K. Olczak, *Jezuici otrzymujący święce-nia z rąk biskupów poznańskich na prze-lomie XVI-XVII w.*, „Roczniki Humani-styczne” 31 (1983), nr 2, s. 85-104.
- BPAN Kraków Biblioteka PAU/PAN w Krakowie
- PEK *Podręczna encyklopedia katolicka*, t. I-XLIV, Warszawa 1904-1916
- Pelczar, *Zarys dziejów* J.S. Pelczar, *Zarys dziejów kaznodziej-stwa w Kościele katolickim*, t. I-II, Kra-ków 1896
- Plečkaitis R. Plečkaitis, *Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje. Filosofija Lietuvos mokyklose XVI-XVIII amžiais*, Vilnius 1975
- Poplatek, *KEN* J. Poplatek, *Komisja Edukacji Narodo-wej. Udział byłych jezuitów w pracach Komisji Edukacji Narodowej*, uzup. L. Grzebień, Kraków 1973
- Poszakowski J. Poszakowski, *De viris illustribus Pro-vinciae Lituaniae Societatis Jesu*, ATJKr., rkps 1536

- Protokoły I *Protokoły posiedzeń Komisji Edukacji Narodowej 1773-1785*, oprac. M. Mitera-Dobrowolska, Wrocław 1973
- Protokoły II *Protokoły posiedzeń Komisji Edukacji Narodowej 1786-1794*, oprac. T. Mizia, Wrocław 1969
- PSB *Polski słownik biograficzny*, t. I-XXXIX, Kraków-Wrocław 1935-2000
- Rostowski S. Rostowski, *Lituanicarum Societatis Jesu historiarum libri decem*. Recognoscite Joanne Martinov, Parisiis-Bruxellis 1877
- rkps rękopis
- Sommervogel C. Sommervogel, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, t. I-X, Bruxelles 1890-1909
- SPTK *Słownik polskich teologów katolickich*, t. I-IV, Warszawa 1981-1982
- Ur. urodzony
- Wielewicki, *Dziennik* J. Wielewicki, *Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie*, t. I-V, Kraków 1881-1999
- Załęski, *Jezuici* S. Załęski, *Jezuici w Polsce*, t. I-V, Lwów-Kraków 1900-1906
- Zm. zmarł
- Zuchowicz, *Relatio* M. Bednarz, A. Bober, *Relatio de caedibus Patrum ac Fratrum S.I. in Provincia Poloniae a P. Ioanne Zuchowicz S.I. collecta A.D. 1665*, „Archivum Historicum Societatis Iesu” 29 (1960), s. 329-380

Wprowadzenie

Problematykę pedeutologiczną nie sposób analizować bez odniesienia do historii szkolnictwa czy szeroko rozumianej edukacji. Dotyczy to również szkolnictwa jezuickiego. W latach 1564-1773 we wschodniej części Europy (na terenach dzisiejszej Polski, Litwy, Łotwy, Białorusi i Ukrainy) jezuita prowadzili szkoły średnie i jeden uniwersytet (Wilno). Pojawienie się kolegiów jezuickich (wraz z pijarskimi i teatyńskimi) było przełomem w dziedzinie edukacji. W Polsce pierwsze kolegium jezuickie powstało w Braniewie (1565). Była to pierwsza katolicka¹, humanistyczna szkoła średnia w Polsce². Pośród innych placówek oświatowych kolegia jezuickie rozwijały się najszybciej (do końca XVI w. jezuita założyli 12 szkół średnich, w połowie XVII w. było ich już 40, a w chwili kasaty zakonu w 1773 roku – 137 placówek edukacyjnych)³. Na przestrzeni ponad dwustu lat działalności zakonu w Polsce większość instytucji edukacyjnych znajdowała się w rękach jezuitów.

¹ Gimnazjum kalwińskie w Pińczowie powstało 13 lat wcześniej.

² Por. L. Piechnik, *Nowe elementy wniesione przez jezuitów do szkolnictwa polskiego w XVI wieku*, „Collectanea Theologica” 46 (1976), f. I, s. 69.

³ Na tę liczbę placówek składały się: Akademia w Wilnie, 56 kolegiów, czyli szkół średnich, i sześć kolegiów szlacheckich. Oprócz tego jezuita kierowali innymi placówkami oświatowymi: seminarium nauczycielskim dla własnych kleryków, seminariami diecezjalnymi i papieskimi, konwiktami szlacheckimi i bursami muzycznymi. Por. J. Kochanowicz, *Źródła do dziejów oświaty jezuickiej okresu staropolskiego*, w: *Źródła w badaniach naukowych historii edukacji*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2003, s. 16.

Ideałem wykształcenia w szkołach jezuickich był orator w rozumieniu Cycerona. Oznaczało to w praktyce, że absolwent szkoły jezuickiej znał biegle klasyczną łacinę, posiadał umiejętność argumentacji, a także był ukształtowany moralnie. Dopiero harmonijne połączenie tych elementów, a więc pięknej formy, solidnej treści i szlachectwa ducha prowadziło do osiągnięcia oratorskiego ideału. Droga do tego ideału wiodła przez gruntowną znajomość gramatyki łacińskiej i greckiej, opracowania pisemne, próby pisania wierszem, częste występy publiczne, a także studium literatury klasycznej. Studiowanie literatury klasycznej pomagało nie tylko w opanowaniu języka, ale było również źródłem wiedzy z zakresu geografii, historii etyki i filozofii (realia). Taki program wymagał odpowiednio przygotowanej kadry nauczycieli. Pierwsze szkoły jezuickie na ziemiach polskich zderzyły się z problemem braku dobrze wykształconych nauczycieli. Prośby pierwszego przełożonego wiceprowincji polskiej, Franciszka Sunyera, kierowane do Rzymu, aby przysłano nauczycieli, nie odniosły skutku. Generał zakonu, Franciszek Borgiasz, sam cierpiąc na brak ludzi, zasugerował w 1569 roku, aby wiceprowincja polska utworzyła seminarium, które by przygotowywało nauczycieli do pracy szkolnej⁴. Trzeba podkreślić, że myśl ta w krótkim czasie⁵ została wprowadzona w życie. Wynikało to z przekonania, że kadra wykwalifikowanych nauczycieli ma ogromne znaczenie dla procesu kształcenia młodzieży⁶. To przekonanie było powszechne już w XVI wieku nie tylko w Polsce, ale w całym Towarzystwie Jezusowym (jezuici), które podczas II Kongregacji Generalnej w 1565 roku powołało do życia instytucję seminarium nauczycielskiego (*Rhetorica Nostrorum*)⁷. Każda jezuicka prowincja miała zorganizować seminarium, którego zadaniem

⁴ F. Borgiasz do W. Maggio 27 I 1569 (ARSI, Germ. 107 f. 212). Wawrzyniec Maggio był przełożonym prowincji austriackiej, do której należała wiceprowinacja polska. F. Borgiasz do W. Maggio 25 III 1570 (ARSI Germ. 108 f. 76-79).

⁵ Pierwsze seminarium powstało w Pułtusku w 1572 roku, a więc osiem lat po otwarciu kolegium w Braniewie.

⁶ Wagę stanu nauczycielskiego podkreślano nie tylko w dokumentach Kongregacji Generalnej, rozporządzeniach generałów i prowincjałów, ale również w pismach jezuickich pisarzy pedagogicznych. Zob. np. S. Szaniecki, *Professio circa puerorum in virtute, sapientia institutionem seu ars docendi... professoribus S.I., Provinciae Polonae, Calisii 1715*.

⁷ Geneza i rozwój jezuickich seminariów nauczycielskich jest przedmiotem przygotowywanej przez autorkę osobnej monografii.

było przygotowanie kadry profesorów⁸ dla szkół średnich i wyższych⁹. Chodziło o to, aby w szkołach jezuickich pracowali wszechstronnie wykształceni nauczyciele.

Typowa ścieżka edukacyjna przed podjęciem zadań nauczycielskich miała trzy etapy. Najpierw przyjęty do zakonu absolwent szkoły średniej odbywał dwuletni nowicjat, który był czasem rozwoju duchowego, pracy nad sobą. Po nowicjacie kleryk wracał na studia humanistyczne i poświęcał im zwykle jeszcze dwa lata, pogłębiając poetykę i retorykę. To dwuletnie studium nosiło nazwę „Seminarium dla Naszych” (*Seminarium Nostrorum*) lub „Akademii prywatnej” (*Privata academia*), a najczęściej zwane było nadal „Retoryką”. Trzecim etapem przygotowania nauczycieli – obok wyrobienia duchowego i gruntownego opanowania przedmiotu – było zdobycie umiejętności dydaktycznych, które są niezbędne i decydują o powodzeniu w pracy szkolnej.

Projekt *Ratio studiorum* z 1586 roku wymagał, aby kandydaci na magistrów przygotowywali się do przyszłej pracy przynajmniej przez dwa miesiące przed ukończeniem studiów humanistycznych. Doświadczony profesor miał z kandydatami przerabiać metody prowadzenia lekcji, poprawiania wypracowań pisemnych oraz panowania nad klasą¹⁰. Dopiero po tej dwumiesięcznej praktyce nauczycielskiej magister mógł się udać do wyznaczonej mu szkoły i tam podjąć samodzielne lekcje szkolne. Później przyjęto zasadę przynajmniej rocznego, a niekiedy dwuletniego seminarium nauczycielskiego dla wszystkich kleryków, którzy nie posiadali ukończonych studiów wyższych lub też nie wykazali się podczas dwuletniego nowicjatu wybitnymi zdolnościami pedagogicznymi.

⁸ W nomenklaturze zakonnej profesor (*profesor*) był nauczycielem prowadzącym zajęcia w zakresie danego przedmiotu – klasy w szkole średniej bądź wyższej. W zakresie szkół tzw. niższych wyróżniano następujące podstawowe przedmioty: infimę (*infima*), gramatykę (*grammatica*), syntaksę (*syntaxis*), poetykę (*poesis, humanitas*), retorykę (*rhetorica*). W zakresie szkół tzw. wyższych mieścił się kurs filozofii (logika – *logica*, fizyka, metafizyka i matematyka – *physica, metaphysica, mathematica*) oraz kurs teologii (teologia scholastyczna – *theologia scholastica*, teologia pozytywno-polemiczna – *theologia controversa et polemica*, trzecia lekcja teologii – *tertia lectio theologiae*). Ponadto wykładano teologię moralną (*theologia moralis*), prawo kanoniczne (*ius canonicum*), Pismo Święte (*Sacra Scriptura*). Zob.: *Konstytucje Towarzystwa Jezusowego wraz z przypisami Kongregacji Generalnej XXXIV oraz normy uzupełniające zatwierdzone przez tę samą Kongregację*, wyd. II, Wydawnictwo WAM, Kraków 2006, s. 208; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995*, oprac. L. Grzebiń, red. A.P. Bieś, R. Darowski i in., Kraków 1996, s. 539.

⁹ *Institutum Societatis Iesu*, t. 2, Florentiae 1893, s. 196, 531.

¹⁰ Por. L. Piechnik, *Początki seminariów nauczycielskich w Polsce w wieku XVI, w: Z dziejów szkolnictwa jezuickiego w Polsce*, Wydawnictwo WAM, Kraków 1994, s. 64.

W okresie kształcenia się w seminarium alumni poznawali teoretyczne założenia poetyki i retoryki, w ramach ćwiczeń tworzyli własne utwory, angażowali się w działalność teatru szkolnego. Poznawali metody wychowawcze, sposób obchodzenia się z uczniami, sprawowali niekiedy opiekę nad grupami młodzieży. Ćwiczyli znajomość języków klasycznych, a w XVIII wieku również nowożytnych.

Absolwenci seminarium po odbyciu studiów filozoficznych, rzadziej bezpośrednio po opuszczeniu seminarium, odbywali praktykę nauczycielską, trwającą przeważnie trzy lata, podczas której wykazywali się swoimi zdolnościami dydaktycznymi i wychowawczymi. Rozpoczynali zwykle od nauczania w klasach najniższych, obejmując co roku nauczanie w klasie wyższej – od infimy do retoryki. W zależności od rezultatów nauczania ustalano kierunki dalszej edukacji kleryków i ich późniejszych zadań w zakonie.

Seminarium nauczycielskie nie posiadało stałego miejsca, umieszczano je w różnych kolegiach, w zależności od warunków lokalowych i zapotrzebowania w żywność w różnych placówkach zakonnych. W Prowincji Polskiej praktyka organizowania seminariów przetrwała do kasaty zakonu w 1773 roku bez większych zakłóceń. W XVII wieku najdłużej funkcjonowały seminaria nauczycielskie w Jarosławiu 1591-1601, 1661-62, 1664-65, 1672-73, 1691-1733 i 1754-58, Lublinie 1602-15 i 1675-91 oraz w Sandomierzu 1615-44, 1647-55, 1663-64, 1665-68 i 1674-75, a w XVIII wieku również w Krasnymstawie 1739-41 i 1758-59 i Krakowie 1757-73, oraz dla Prowincji Małopolskiej w Ostrogu 1759-73.

Na terenie Prowincji Litewskiej seminarium nauczycielskie mieściło się najpierw w Dorpacie 1593-1601, a następnie w Nieświeżu 1603-09, 1632-37, 1652-53, 1674-75, 1676-77, 1702-03 i 1710-14, Połocku 1609-32, 1638-39, 1672-74, 1703-05, 1706-07 i 1762-65, Wilnie (Akademia) 1641-47, Wilnie (Nowicjat) 1647-49 i 1759-73, Orszy 1649-50 i 1695-99, Nowogródka 1653-55, Reszlu 1663-67, Płocku 1668-70, Krożach 1670-72, 1693-95, 1709-10 i 1714-16, Pińsku 1675-76, 1677-93 i 1705-06, Dyneburgu 1699-1701, Grodnie 1701-02 i 1707-08 oraz w Słucku 1716-61 i 1765-73.

W latach 50. i 60. XVII wieku z powodu wojen i zniszczenia kolegiów, zamknięcia nowicjatu, wyjazdu młodych jezuitów do zachodniej Europy, seminarium nauczycielskie dla Prowincji Litewskiej przez kilkanaście lat nie funkcjonowało lub też otwierano je na krótki okres czasu.

Najważniejszym elementem instytucji są zawsze ludzie, dlatego śledzenie losów seminariów w obu prowincjach: polskiej i litewskiej należy

rozpocząć od zestawienia wszystkich osób zaangażowanych w bezpośrednie przygotowanie do przyszłej pracy nauczycieli szkół średnich. Prezentując sylwetki profesorów pracujących w seminariach od czasów odrodzenia, poprzez polski barok do oświecenia, ich zainteresowania, przygotowanie naukowe, pracę i doświadczenie pedagogiczne, twórczość literacką, szczególnie w zakresie poetyki i retoryki, ale też na polu teatru szkolnego, możemy poznać nie tylko indywidualne kariery nauczycieli, ale również zachodzące na przestrzeni lat przemiany w szkolnictwie jezuickim.

Przy mianowaniu profesorów seminariów kierowano się dwiema podstawowymi zasadami: po pierwsze, nauczyciel musiał posiadać wybitne zdolności oraz dobre przygotowanie z zakresu poetyki i retoryki, a po drugie – powinien być bardzo dobrze przygotowany dydaktycznie. Nie zawsze było możliwe, by młody adept do zawodu nauczycielskiego posiadał wszystkie te cechy, stąd jedni uchodzili za wyjątkowych poetów czy oratorów, inni zaś mieli rzadkie umiejętności dydaktyczne i potrafili wprowadzać wychowanków do praktycznej działalności edukacyjnej.

W sumie w okresie od XVI do XVIII wieku w seminariach jezuickich nauczało 124 profesorów. Profesorowie w zasadzie zmieniali się dość często, średnio mniej więcej co trzy lata. Do wyjątków należały sytuacje, kiedy profesorowie pełnili swoje obowiązki przez kilkanaście lat, jak Walenty z Kolna (Colnensis) czy Andrzej Kanon. Przede wszystkim byli to starsi i doświadczeni w nauczaniu i wychowywaniu profesorowie. Niezwykle rzadko kierowano do seminarium młodych księży (jeszcze rzadziej kleryków) z niewielkim doświadczeniem pedagogicznym. Jeśli tak się zdarzało, to musiały to być jednak osoby o wyjątkowych zdolnościach.

Przygotowanie nauczycieli szkół jezuickich obejmowało wszystkie ówczesne przedmioty humanistyczne, szczególnie zaś poetykę i retorykę, oprócz muzyki, którą prowadzili nauczyciele świeccy. Naukę muzyki zawsze uwzględniano w programie szkolnym. Śpiew był obowiązkowym przedmiotem w trzech niższych klasach gimnazjum. Uczono go zwykle przez pół godziny po zakończeniu lekcji. Śpiewem kierował wprawdzie świecki nauczyciel (przeważnie z Bursy Muzyków¹¹), a zarazem dyrygent chóru i orkiestry szkolnej, jednak zawsze w obecności magistra, czyli kleryka jezuickiego.

¹¹ Por. J. Kochanowicz, *Geneza organizacja i działalność jezuickich burs muzycznych*, Kraków 2002.

Profesorowie seminariów, oprócz przygotowywania młodych kleryków do nauczania w szkołach średnich, mieli w kolegiach dodatkowe zajęcia, związane jednak ze szkołami. Pełnili niekiedy obowiązki prefektów szkół, a więc nadzorowali nauczanie wszystkich uczniów, opiekowali się teatrem szkolnym czy organizacjami sodalicyjnymi, a tym samym wprowadzali swoich alumnów do poznania wszystkich aspektów działalności szkoły i do współpracy w ich realizacji.

W historii jezuickich seminariów nauczycielskich, a zwłaszcza w momentach dla nich kryzysowych, były podejmowane próby sprowadzania z zagranicy nauczycieli na stanowisko profesora. Zwykle nie zdawały one jednak egzaminu. Gdy w Prowincji Polskiej znakomity humanista, Grzegorz Knapski, z powodu złego stanu zdrowia pożegnał się na zawsze ze szkołą w 1612 roku, w następnym roku sprowadzono z Belgii do lubelskiego seminarium Mikołaja Susiusa i Jakuba Rugieriusa. Metoda nauczania Belgów nie spodobała się jednak jezuitom polskim, urażonym dodatkowo w swej dumie narodowej, jakoby nie mieli swoich „poetów i mówców”¹². Belgowie opuścili Polskę w 1616 roku. Ich miejsce zajęli jezuici z Austrii, Czech i Węgier, którzy po defenestracji w Pradze (1618) schronili się w Polsce. Po ich odejściu studia nauczycielskie znowu podupadły. Odżyły nieco, gdy w 1644 roku kierownictwo seminarium nauczycielskiego (Kraków, Lublin) objął Andrzej Kanon. W tamtym jednak czasie poetyka i retoryka była wykładana w stylu epoki baroku, lubującej się bardziej w manierze mitologizowania i panegirykach niż w rzetelnej treści¹³.

Inna sytuacja panowała w Prowincji Litewskiej, która posiadała swoją Akademię Wileńską i nadawała stopnie naukowe. Do połowy XVII wieku prowincja ta górowała intelektualnie nad Prowincją Polską. Po Wawrzyńcu Bojerze, który prowadził seminarium w Dorpacie w latach 1595-96 i 1598-1601, decydującą rolę odgrywał Walenty z Kolna (zm. 1634), doskonały pedagog i znawca greki, profesor w Połocku (1613-14), Rydze (1614-17) i ponownie w Połocku (1617-33), a po nim również Maciej Sarbiewski. Obaj wychowali znaczną liczbę wybitnych humanistów. Stąd też na Litwie, szczególnie w Akademii Wileńskiej, nastąpił w latach 1617-50 niejako drugi okres renesansu. Również po

¹² J. Wielewicki, *Dziennik spraw domu zakonnego Św. Barbary w Krakowie*, Kraków 1889, s. 9, *Scriptores rerum Polonicarum*, t. XIV (zawiera 11 lat dziennika domu zakonnego św. Barbary w Krakowie: od 1609 do 1619 włącznie).

¹³ B. Natoński, *Szkolnictwo jezuickie w dobie kontrreformacji*, w: *Z dziejów szkolnictwa jezuickiego w Polsce*, Kraków 1994, s. 57.

wojnach szwedzkich, mimo dłuższej przerwy w funkcjonowaniu seminarium, sytuacja na Litwie wyglądała zazwyczaj lepiej niż w Królestwie.

Oprócz kilku młodych profesorów, którzy zmarli dość wcześnie, niemal wszyscy wykazywali się publikacjami panegirycznymi (często anonimowymi), pozostawili również wiele cennych wydawnictw i rękopisów teoretycznych z zakresu poetyki i retoryki, ale też z obszaru dramatu szkolnego, kaznodziejstwa, historii i ascezy.

Celem tego słownika jest ustalenie, w oparciu o dostępne źródła, całego personelu nauczycielskiego seminariów nauczycielskich w XVI, XVII i XVIII wieku, zarówno w Prowincji Polskiej, jak i Litewskiej. Podstawowym źródłem są zachowane katalogi osobowe jezuitów, jakie sporządzano każdego roku, zwykle po wakacjach, a więc na początku roku szkolnego, a pochodzące z Archivum Romanum Societatis Jesu, ale też z archiwów i bibliotek krajowych. Na 392 katalogi, jakie zostały sporządzone, około 20 nie zachowało się do naszych czasów. W niektórych przypadkach można je zastąpić innymi źródłami, głównie tzw. katalogami trzyletnimi.

Słownik biograficzny poprzedza wykaz chronologiczny miejscowości i nazwisk profesorów, osobny dla Prowincji Polskiej i Prowincji Litewskiej, a po podziale obu prowincji na cztery jednostki administracyjne: Prowincji Wielkopolskiej, Małopolskiej, Litewskiej i Mazowieckiej. Kończącą cezurę wyznacza rok 1773, czyli kasata zakonu jezuitów.

Przy każdym nazwisku starano się podać zarówno druki, jak i rękopisy danego profesora, świadczące o jego zainteresowaniach i dorobku pisarskim.

Chronologia funkcjonowania seminariów nauczycielskich

Prowincja Polska

1572-74	Pułtusk, Benedykt Herbest
1574-75	Pułtusk, Justus Rabb
1591/92	Jarosław, Jan Laus
	Jarosław, Jan Aland
1592/93	Jarosław, Jan Aland
1593/94	Jarosław, Jan Aland
1594/95	Jarosław, Jan Aland
1595/96	Jarosław, Florian Drożyński
1596/97	Jarosław, Wawrzyniec Bojer
1697/98	Jarosław, Baltazar Porębski
1598/99	Jarosław, Baltazar Porębski
1599/1600	Jarosław, Baltazar Porębski
1600/01	Jarosław, Szymon Schröter
1601/02	Jarosław, Szymon Schröter
1602/03	Lublin, Grzegorz Knapski
1603/04	Lublin, Grzegorz Knapski
1604/05	Lublin, Jan Przeworscensis
	Lublin, Mateusz Warszawski
1605/06	Lublin, Szymon Schröter
1606/07	Lublin, Andrzej Brzozoviensis
1607/08	Lublin, Andrzej Brzozoviensis
1608/09	Lublin, Szymon Schröter

1609/10	Lublin, Grzegorz Knapski Lublin, Szymon Kaczorowski (secundus)
1610/11	Lublin, Seweryn Branscensis
1611/12	Lublin, Seweryn Branscensis
1612/13	Lublin, Wojciech Jarczewski
1613/14	Lublin, Mikołaj Susius
1614/15	Lublin, Jakub Rogerius
1615/16	Sandomierz, Szymon Wesolcius
1616/17	Sandomierz, Szymon Wesolcius
1617/18	Sandomierz, Szymon Wesolcius
1618/19	Sandomierz, Szymon Wesolcius
1619/20	Sandomierz, Grzegorz Slabinius
1620/21	Sandomierz, Grzegorz Slabinius
1621/22	Sandomierz, Krystian Römer
1622/23	Sandomierz, Krystian Römer
1623/24	Sandomierz, Andrzej Haller
1624/25	Sandomierz, Andrzej Haller
1625/26	Sandomierz, Andrzej Haller
1626/27	Sandomierz, Andrzej Haller
1627/28	Sandomierz, Andrzej Haller
1628/29	Sandomierz, Wojciech Zyznowicz
1629/30	Sandomierz, Wojciech Zyznowicz
1630/31	Sandomierz, Wojciech Zyznowicz
1631/32	Sandomierz, Wojciech Zyznowicz
1632/33	Sandomierz, Wojciech Cortiscius
1633/34	Sandomierz, Wojciech Zyznowicz
1634/35	Sandomierz, Wojciech Zyznowicz
1635/36	Sandomierz, Melchior Michałowski
1636/37	Sandomierz, Melchior Michałowski
1637/38	Sandomierz, Melchior Michałowski
1638/39	Sandomierz, Melchior Michałowski
1639/40	[brak katalogu]
1640/41	Sandomierz, Łukasz Parnassides
1641/42	Sandomierz, Łukasz Parnassides
1642/43	Sandomierz, Łukasz Parnassides
1643/44	Sandomierz, Stanisław Koprowski
1644/45	Kraków, Andrzej Kanon
1645/46	Kraków, Andrzej Kanon
1646/47	Kraków, Andrzej Kanon

1647/48	Sandomierz, Andrzej Kanon
1648/49	Sandomierz, Andrzej Kanon
1649/50	Sandomierz, Andrzej Kanon
1650/51	Sandomierz, Andrzej Kanon
1651/52	Sandomierz, Andrzej Kanon
1652/53	Sandomierz, Andrzej Kanon
1653/54	Sandomierz, Andrzej Kanon
1654/55	Sandomierz, Andrzej Kanon
1655/56	[brak katalogu]
1656/57	[brak katalogu]
1657/58	[brak seminarium]
1658/59	[brak seminarium]
1659/60	[brak seminarium]
1660/61	Kalisz, Jan Kwiatkiewicz
1661/62	Jarosław, Jan Kwiatkiewicz
1662/63	Sandomierz(?), Błażej Wszeradzki
1663/64	Sandomierz, Błażej Wszeradzki
1664/65	Jarosław, Błażej Wszeradzki
1665/66	Sandomierz, Błażej Wszeradzki
1666/67	Sandomierz, Marcin Podłęski
1667/68	Sandomierz, Marcin Podłęski
1668/69	Jarosław, Marcin Podłęski
1669/70	Jarosław, Jan Kwiatkiewicz
1670/71	Jarosław, Jan Kwiatkiewicz
1671/72	Jarosław, Jan Kwiatkiewicz (rok V)
1672/73	Jarosław, Jan Kwiatkiewicz
1673/74	Jarosław(?), Jan Kwiatkiewicz
1674/75	Sandomierz, Jan Kwiatkiewicz
1675/76	Lublin, Jan Kwiatkiewicz (uczył razem lat 9)
1676/77	Lublin, Jakub Koszczarski
1677/78	Lublin, Andrzej Nagórski
1678/79	Lublin, Andrzej Nagórski
1679/80	Lublin, Andrzej Nagórski
1680/81	Lublin, Wojciech Bartochowski
1681/82	Lublin, Wojciech Bartochowski
1682/83	Lublin, Wojciech Bartochowski
1683/84	Lublin, Mikołaj Spinek
1684/85	Lublin, Paweł Konradzki
1685/86	Lublin, Paweł Konradzki

1686/87	Lublin, Paweł Konradzki
1687/88	Lublin, Paweł Konradzki
1688/89	Lublin, Paweł Konradzki
1689/90	Lublin, Paweł Konradzki
1690/91	Lublin, Paweł Konradzki
1691/92	Jarosław, Paweł Konradzki
1692/93	Jarosław, Paweł Konradzki
1693/94	Jarosław, Łukasz Słowicki
1694/95	Jarosław, Łukasz Słowicki
1695/96	Jarosław, Łukasz Słowicki
1696/97	Jarosław, Łukasz Słowicki
1697/98	Jarosław, Łukasz Słowicki
1698/99	Jarosław, Łukasz Słowicki
1699/1700	Jarosław, Łukasz Słowicki
1700/01	Jarosław, Łukasz Słowicki
1701/02	Jarosław, Marcin Rudolski
1702/03	Jarosław, Andrzej Temberski
1703/04	Jarosław, Andrzej Temberski
1704/05	Jarosław, Andrzej Temberski
1705/06	Jarosław, Andrzej Temberski
1706/07	Jarosław, Andrzej Temberski
1707/08	Jarosław, Andrzej Temberski
1708/09	Jarosław, Andrzej Temberski
1709/10	[brak seminarium]
1710/11	Jarosław, Szymon Eliaszewicz
1711/12	Jarosław, Szymon Eliaszewicz
1712/13	Jarosław, Szymon Eliaszewicz
1713/14	Jarosław, Szymon Eliaszewicz
1714/15	Jarosław, Bartłomiej Luder
1715/16	Jarosław, Bartłomiej Luder
1716/17	Jarosław, Bartłomiej Luder
1717/18	Jarosław, Bartłomiej Luder
1718/19	Jarosław, Bartłomiej Luder
1719/20	Jarosław, Bartłomiej Luder
1720/21	Jarosław, Bartłomiej Luder
1721/22	Jarosław, Bartłomiej Luder
1722/23	Jarosław, Aleksander Dąbrowski
1723/24	Jarosław, Aleksander Dąbrowski
1724/25	Jarosław, Aleksander Dąbrowski

1725/26	Jarosław, Aleksander Dąbrowski
1726/27	Jarosław, Aleksander Dąbrowski
1727/28	Jarosław, Aleksander Dąbrowski
1728/29	Jarosław, Aleksander Dąbrowski
1729/30	Jarosław, Aleksander Dąbrowski
1730/31	Jarosław, Jan Gutkowski
1731/32	Jarosław, Jan Gutkowski
1732/33	Jarosław, Jan Gutkowski
1733/34	Jarosław, Andrzej Mączyński
1734/35	Jarosław, Andrzej Mączyński
1735/36	Jarosław, Andrzej Kroplewski
1736/37	Krasnystaw, Andrzej Kroplewski
1737/38	Krasnystaw, Andrzej Kroplewski
1738/39	Krasnystaw, Józef Kuliński
1739/40	Krasnystaw, Józef Kuliński
1740/41	Krasnystaw, Józef Kuliński
1741/42	Krasnystaw, Józef Kuliński
1742/43	Krasnystaw, Józef Kuliński
1743/44	Krasnystaw, Józef Kuliński
1744/45	Krasnystaw, Józef Kuliński
1745/46	Krasnystaw, Stanisław Czapliński
1746/47	Krasnystaw, Józef Suchodolski
1747/48	Krasnystaw, Józef Suchodolski
1748/49	Krasnystaw, Józef Suchodolski
1749/50	Krasnystaw, Józef Suchodolski
1750/51	Krasnystaw, Józef Suchodolski
1751/52	Jarosław, Józef Suchodolski
1752/53	Jarosław, Franciszek Leśniewski
1753/54	Jarosław, Franciszek Leśniewski
1754/55	Jarosław, Franciszek Leśniewski
1755/56	Jarosław, Franciszek Leśniewski
1756/57	Jarosław, Franciszek Leśniewski

Prowincja Litewska

1593/94	Dorpat, Szymon Schröter
1595/96	Dorpat, Wawrzyniec Bojer
1597/98	Dorpat, Wawrzyniec Bojer
1598/99	Dorpat, Wawrzyniec Bojer

1599/1600	Dorpat, Wawrzyniec Bojer
1600/01	Dorpat, Wawrzyniec Bojer
1601/02	Nieśwież, Szymon Annius
1602/03	Nieśwież, Jerzy Blauhutt
1603/04	Nieśwież, Andrzej Nakiel
1604/05	Nieśwież, Andrzej Nakiel
1605/06	Nieśwież, Piotr Graben
1606/07	[brak katalogu]
1607/08	[brak katalogu]
1608/09	Połock, Andrzej Bruchman
1609/10	Połock, Andrzej Bruchman
1610/11	Połock, Piotr Klinger
1611/12	Połock, Piotr Klinger
1612/13	Połock, Mikołaj Benedicti
1613/14	Połock, Walenty Colnensis
1614/15	Ryga, Walenty Colnensis
1615/16	Ryga, Walenty Colnensis
1616/17	Ryga, Walenty Colnensis
1617/18	Połock, Walenty Colnensis
1618/19	Połock, Walenty Colnensis Połock, Maciej Sarbiewski (prof. Academicus)
1619/20	Połock, Walenty Colnensis Połock, Maciej Sarbiewski (prof. Academicus)
1620/21	Połock, Walenty Colnensis
1621/22	Połock, Walenty Colnensis
1622/23	Połock, Walenty Colnensis
1623/24	Połock, Walenty Colnensis
1624/25	Połock, Walenty Colnensis
1625/26	Połock, Walenty Colnensis
1626/27	Połock, Walenty Colnensis Połock, Maciej Sarbiewski
1627/28	Połock, Walenty Colnensis
1628/29	Połock, Walenty Colnensis
1629/30	Połock, Walenty Colnensis
1630/31	Połock, Walenty Colnensis
1631/32	Połock, Walenty Colnensis (prefekt szkół) Połock, Zygmunt Lauxmin
1632/33	Nieśwież, Zygmunt Lauxmin
1633/34	Nieśwież, Zygmunt Lauxmin

1634/35	Nieśwież, Zygmunt Lauxmin
1635/36	Nieśwież, Jan Rywocki
1636/37	Nieśwież, Jan Rywocki
1637/38	[brak katalogu]
1638/39	Połock, Jan Wyszkwowicz
1639/40	Połock, Jan Wyszkwowicz
1640/41	Połock, Jan Wyszkwowicz
1641/42	Wilno (Nowicjat), Stanisław Bobiński Wilno (Akademia), Tomasz Klage (II rok)
1642/43	Wilno (Akademia), Andrzej Dyndowicz
1643/44	Wilno (Akademia), Paweł Idźkowski
1644/45	Wilno (Akademia), Paweł Idźkowski
1645/46	Wilno (Akademia), Paweł Idźkowski
1646/47	Wilno (Akademia), Daniel Butwił
1647/48	Wilno (Nowicjat), Krzysztof Chlewiński
1648/49	Wilno (Nowicjat), Wojciech Przedziński
1649/50	Orsza, Wojciech Przedziński
1650/51	Nieśwież, Andrzej Pogorzelski
1651/52	Nieśwież, Andrzej Pogorzelski
1652/53	Nieśwież, Andrzej Pogorzelski
1653/54	Nowogródek, Maciej Kunczewicz
1654/55	Nowogródek, Samuel Kuderowski
1655/56	[brak katalogu]
1656/57	[brak katalogu]
1657/58	[brak katalogu]
1658/59	[brak seminarium]
1659/60	[brak seminarium]
1660/61	[brak seminarium]
1661/62	[brak seminarium]
1662/63	[brak katalogu]
1663/64	Reszel, Adam Krasnodębski
1664/65	Reszel, Adam Krasnodębski
1665/66	[brak seminarium]
1666/67	Reszel, Adam Krasnodębski
1667/68	[brak seminarium]
1668/69	Płock, Adam Krasnodębski
1669/70	Płock, Adam Krasnodębski
1670/71	Kroże, Stanisław Jawor
1671/72	Kroże, Stanisław Jawor

1672/73	Połock, Andrzej Młodzianowski
1673/74	Połock, Andrzej Młodzianowski
1674/75	Nieśwież, Andrzej Młodzianowski
1675/76	Pińsk, Tomasz Zeligmacher
1676/77	Nieśwież, Tomasz Zeligmacher
1677/78	Pińsk, Jan Wikierat
1678/79	Pińsk, Jan Wikierat
1679/80	Pińsk, Jan Wikierat
1680/81	Pińsk, Jan Wikierat
1681/82	Pińsk, Tomasz Ignacy Szpot
1682/83	Pińsk, Tomasz Ignacy Szpot
1683/84	[brak seminarium]
1684/85	[brak seminarium]
1685/86	[brak seminarium]
1686/87	Pińsk, Krzysztof Łosiewski
1687/88	Pińsk, Krzysztof Łosiewski
1688/89	Pińsk, Krzysztof Puciłowski
1689/90	Pińsk, Krzysztof Puciłowski
1690/91	Pińsk, Krzysztof Puciłowski
1691/92	Pińsk, Michał Karwowski
1692/93	Pińsk, Michał Karwowski
1693/94	Kroże, Michał Karwowski
1694/95	Kroże, Piotr Puzyna
1695/96	Orsza, Piotr Puzyna
1696/97	Orsza, Piotr Puzyna
1697/98	Orsza, Piotr Puzyna
1698/99	Orsza, Piotr Puzyna
1699/1700	Dyneburg, Franciszek Symonowicz
1700/01	Dyneburg, Franciszek Symonowicz
1701/02	Grodno, Michał Suffczyński
1702/03	Nieśwież, Michał Suffczyński
1703/04	Połock, Benedykt Malejewski
1704/05	Połock, Benedykt Malejewski
1705/06	Pińsk, Antoni Arciechowski
1706/07	Połock, Antoni Arciechowski
1707/08	Grodno, Jan Horodecki
1708/09	[brak seminarium]
1709/10	Kroże, Władysław Dauksza
1710/11	Nieśwież, Jakub Kołakowski

1711/12	Nieśwież, Jakub Kołakowski
1712/13	Nieśwież, Dominik Inatowicz
1713/14	Nieśwież, Dominik Inatowicz
1714/15	Kroże, Ludwik Sokulski
1715/16	Kroże, Ludwik Sokulski
1716/17	Słuck, Bogusław Gizbert
1717/18	Słuck, Ludwik Sokulski
1718/19	Słuck, Bogusław Gizbert
1719/20	Słuck, Bogusław Gizbert
1720/21	Słuck, Teodat Ramułt
1721/22	Słuck, Michał Rudnicki
1722/23	Słuck, Michał Rudnicki
1723/24	Słuck, Teodat Ramułt
1724/25	Słuck, Tomasz Narewicz
1725/26	Słuck, Tomasz Narewicz
1726/27	Słuck, Tomasz Narewicz
1727/28	Słuck, Leon Szczuka
1728/29	Słuck, Teodat Niewiadomski
1729/30	Słuck, Teodat Niewiadomski
1730/31	Słuck, Franciszek Buczyński
1731/32	Słuck, Franciszek Buczyński
1732/33	Słuck, Franciszek Buczyński
1733/34	Słuck, Karol Korycki
1734/35	Słuck, Karol Korycki
1735/36	Słuck, Kazimierz Wierzbicki
1736/37	Słuck, Kazimierz Wierzbicki
1737/38	Słuck, Marcin Kurzeniecki
1738/39	Słuck, Marcin Kurzeniecki
1739/40	Słuck, Michał Juniewicz
1740/41	Słuck, Michał Juniewicz
1741/42	Słuck, Aleksander Januszkiewicz
1742/43	Słuck, Stanisław Rostowski
1743/44	Słuck, Stanisław Rostowski
1744/45	Słuck, Stanisław Rostowski
1745/46	Słuck, Stanisław Rostowski
1746/47	Słuck, Michał Korycki
1747/48	Słuck, Ignacy Petrycy
1748/49	Słuck, Ignacy Petrycy
1749/50	Słuck, Ignacy Petrycy

1750/51	Słuck, Ignacy Petrycy
1751/52	Słuck, Szymon Paszkowicz
1752/53	Słuck, Szymon Paszkowicz
1753/54	Słuck, Józef Pażowski
1754/55	Słuck, Józef Pażowski
1755/56	Słuck, Józef Pażowski
1756/57	Słuck, Marcin Bromirski
1757/58	Słuck, Marcin Bromirski
1758/59	Słuck, Marcin Bromirski

Prowincja Małopolska¹

1757/58	Jarosław, Franciszek Leśniewski
1758/59	Krasnystaw, Franciszek Leśniewski
1759/60	Ostróg, Franciszek Leśniewski
1760/61	Ostróg, Franciszek Leśniewski
1761/62	Ostróg, Franciszek Leśniewski
1762/63	Ostróg, Florian Śmigielski
1763/64	Ostróg, Florian Śmigielski
1764/65	Ostróg, Florian Śmigielski
1765/66	Ostróg, Florian Śmigielski
1766/67	Ostróg, Florian Śmigielski
1767/68	Ostróg, Florian Śmigielski
1768/69	Ostróg, Florian Śmigielski
1769/70	Ostróg, Wojciech Adamicki
1770/71	Ostróg, Wojciech Adamicki
1771/72	Ostróg, Wojciech Adamicki
1772/73	Ostróg, Wojciech Adamicki

Prowincja Wielkopolska

1757/58	Kraków, Ignacy Włodek
1758/59	Kraków, Ignacy Włodek
1759/60	Kraków, Ignacy Włodek
1760/61	Kraków, Ignacy Włodek
1761/62	Kraków, Ignacy Włodek

¹ Według podziału administracyjnego na cztery prowincje: Wielkopolską, Małopolską, Litewską i Mazowiecką.

1762/63	Kraków, Ignacy Włodek
1763/64	Kraków, Ignacy Włodek
1764/65	Kraków, Ignacy Włodek
1765/66	Kraków, Ignacy Włodek
1766/67	Kraków, Jan Załuskowski
1767/68	Kraków, Jan Załuskowski
1768/69	Kraków, Jan Załuskowski
1769/70	Kraków, Jan Załuskowski
1770/71	Kraków, Jan Załuskowski
1771/72	Kraków, Jan Załuskowski
1772/73	Kraków, Jan Załuskowski

Prowincja Litewska

1759/60	Wilno (św. Rafała), Marcin Flaszczyński
1760/61	Wilno (Nowicjat), Marcin Flaszczyński
1761/62	Wilno (Nowicjat), Ludwik Platyński
1762/63	Wilno (Nowicjat), Ludwik Platyński
1763/64	Wilno (Nowicjat), Ludwik Platyński
1764/65	Wilno (Nowicjat), Ludwik Platyński
1765/66	Wilno (Nowicjat), Kazimierz Rogowski
1766/67	Wilno (Nowicjat), Kazimierz Rogowski
1767/68	Wilno (Nowicjat), Kazimierz Rogowski Wilno (Nowicjat), Stanisław Matciński
1768/69	Wilno (Nowicjat), Stanisław Matciński
1769/70	Wilno (Nowicjat), Stanisław Matciński Wilno (Nowicjat), Tadeusz Szystowski
1770/71	Wilno (Nowicjat), Stanisław Matciński Wilno (Nowicjat), Antoni Tomaszewicz
1771/72	Wilno (Nowicjat), Stanisław Matciński Wilno (Nowicjat), Antoni Tomaszewicz
1772/73	Wilno (Nowicjat), Antoni Tomaszewicz(?)
1773/74	Wilno (Nowicjat), Michał Ratomski Wilno (Nowicjat), Antoni Tomaszewicz

Prowincja Mazowiecka

1759/60	Słuck, Antoni Bartoszewicz
1760/61	Słuck, Antoni Bartoszewicz

1761/62	Słuck, Antoni Bartoszewicz
1762/63	Połock, Jerzy Koźmiński
1763/64	Połock, Jerzy Koźmiński
1764/65	Połock, Franciszek Księżkiewicz
1765/66	Słuck, Józef Zaleski
1766/67	Słuck, Józef Zaleski
1767/68	Słuck, Józef Zaleski
1768/69	Słuck, Józef Zaleski
1769/70	[brak katalogu]
1770/71	Słuck, Franciszek Księżkiewicz
1771/72	Słuck, Jan Kulesza
1772/73	Słuck, Jan Kulesza

Słownik

ADAMICKI Wojciech (1729-1777), nauczyciel w seminarium nauczycielskim dla kleryków jezuickich w Ostrogu 1769-73.

Ur. 24 III 1729 w rodzinie szlacheckiej w Małopolsce, wstąpił do zakonu jezuitów jako ksiądz diecezjalny 20 VIII 1758 w Ostrogu. Znał dobrze język łaciński i francuski. Po ukończeniu dwuletniego nowicjatu uczył gramatyki w Lublinie i poetyki w Mozyrzu. Potem wykładał retorykę dla eksternów w Żytomierzu 1764-65 i Krzemieńcu 1766-69 oraz dla kleryków jezuickich w seminarium nauczycielskim w Ostrogu 1769-73. W latach 1765-66 był krótko w Krzemieńcu kapłanem dworskim.

Po kasacie zakonu uczył języka francuskiego w szkole wojewódzkiej KEN w Łucku 1774-75, ale po przemianowaniu szkoły na powiatową ustąpił ze stanowiska. Zmarł w styczniu 1777 w Łucku.

- ◆ Enc.SJ, s. 2;
- ◆ Poplatek, *KEN* s. 69, 170, 421;
- ◆ *Materiały do wołyńskiego słownika biograficznego*, red. W.J. Kowalow, Biały Dunajec-Ostróg 2012, s. 15;
- ◆ ARSI, Pol. 49 (katalogi roczne);
- ◆ ATJKr. 23, s. 20.

ALAND Jan, pseud. Piotr Kazimierz Tryzna (1559-1641), profesor retoryki dla kleryków jezuickich w seminarium nauczycielskim i dla eksternów w Jarosławiu 1591-94.

Syn mieszczan Stanisława i Katarzyny. Ur. ok. 1559 we Lwowie. W Akademii Krakowskiej ukończył filozofię i teologię ze stopniem

magistra, a następnie przez trzy lata zarządzał szkołą katedralną w Gnieźnie. Tam ok. 1586 przyjął święcenia kapłańskie. Wstąpił do zakonu jako ksiądz diecezjalny 8 IV 1590 w Krakowie. Po nowicjacie uzupełnił studia teologiczne i oddał się pracy pedagogicznej.

Prowincjał Ludwik Maselli był do tego stopnia zadowolony z pracy Alanda, że generałowi zakonu, który znalazł już we Francji nowego profesora dla Jarosławia i chciał go przysłać do Polski, odpowiedział wymijająco: „Jeśli przyjedzie to dobrze, ale w Polsce mamy już odpowiedniego nauczyciela”. Dbając o podniesienie poziomu nauczania w seminarium nauczycielskim, Maselli oddzielił wykłady retoryki i ćwiczenia dla eksternów od zajęć w seminarium i ten podział utrzymał się w przyszłości.

Aland był profesorem retoryki dla kleryków jezuickich i eksternów w Jarosławiu w l. 1591-95. W prowadzeniu wykładów posługiwał się skryptem wykorzystywanym w podobnym seminarium jezuickim w Pradze (Czechy). Później został profesorem humaniorów w Rydze. Uczył przedmiotów humanistycznych łącznie osiem lat, był też pomocnikiem (socjuszem) mistrza braniewskiego nowicjatu.

Od 1600 pracował wyłącznie w Nieświeżu jako prefekt szkół średnich 1604-06 i 1613-14, prefekt Kongregacji Mariańskiej studentów 1609-13, prefekt bursy muzyków 1615-19, instruktor dla księży odbywających kurs duchowości i prawa zakonnego (III probacja) 1619-20 oraz rektor kolegium 1620-23. Równocześnie przez wiele lat kapelanem i misjonarzem dworskim Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła Sierotki i wychowawcą jego synów. Zm. 14 III 1641 w Nieświeżu.

Największy rozgłos wśród wybitnych stylistów polskich zyskał Aland dzięki wydanemu pod pseudonimem Piotra Kazimierza Tryzny tłumaczeniu pięciu traktatów średniowiecznych, przypisywanych błędnie św. Augustynowi – *Ksiąg pięcioro: Rozmyślenia, Mowy tajemne, Broń duchowna, O skrusze serca, O marności świata* (Wilno 1617, oraz wydania późniejsze aż do 1798).

Wydał również:

1. *Pamiętka JO. sławney pamięci Panu Mikołajowi Chryzstofowi Radziwiłłwi Xięciu na Ołyce y Nieświeżu... czyniona przy exequiach rocznych w Nieświeżu dnia 28 lutego 1617*, Wilno 1617.
2. *O cudach SS. Aniołów Bożych w kościele św. Michała Archaniola blisko Nieświeża*, Wilno 1630. To samo po łac. *De miraculis in aede S. Michaelis*, Vilnae 1630.
3. *Devotio hebdomadaria ad S. Michaelem. Nabożeństwo tygodniowe do ś. Michała*, Wilno 1630 (po łac. i po polsku).

- ◆ Estr. XII, s. 93;
- ◆ PEK I/II, s. 101;
- ◆ Enc.SJ, s. 5;
- ◆ L. Grzebień, SPTK I, s. 40-41;
- ◆ E.M. Rivière, DHGE I, s. 1334;
- ◆ W. Meysztowicz, ECat. I, s. 621-622;
- ◆ J. Majkowski, EKat. I, kol. 289;
- ◆ P. Rabikauskas, *Encyclopedia Lituanica*, t. I, Boston, 1970, s. 48-49;
- ◆ P. Rabikauskas, DHCJ I, s. 30;
- ◆ *Słownik jezuitów muzyków i prefektów burs muzycznych*, oprac. L. Grzebień, J. Kochanowicz, Kraków 2002, s. 9;
- ◆ L. Piechnik, *Początki seminariów nauczycielskich w Polsce w wieku XVI*, w: *Z dziejów szkolnictwa jezuickiego w Polsce*, Kraków 1994, s. 70, 71;
- ◆ J. Poplatek, *Studia jezuitów polskich w Akademii Krakowskiej w XVI w.*, „*Nasza Przeszłość*” 20 (1964), s. 109;
- ◆ A. Witkowska, J. Nastalska, *Staropolskie piśmiennictwo hagiograficzne*, Lublin 2007, t. I: *Słownik hagiografów polskich*, s. 17-18; t. II: *Bibliografia hagiografii staropolskiej*, s. 12;
- ◆ ARSI, Lit. 6, Pol. 43 (katalogi roczne);
- ◆ ARSI, Lit. 39, s. 267 (nekr.).

ANNIUS Szymon (1542-1608), profesor retoryki w seminarium nauczycielskim w Nieświeżu 1601-02.

Ur. ok. 1542 w Kaliszu, syn mieszczan Marka i Anny. Kształcił się w szkołach parafialnych w Kaliszu. Wstąpił do zakonu 8 I 1571 w Braniewie. Po ukończeniu nowicjatu studiował retorykę w seminarium nauczycielskim w Pułtusku pod kierunkiem Benedykta Herbesta (1572). Później studiował teologię w kolegium w Wilnie, gdzie w lipcu 1577 przyjął święcenia kapłańskie.

Ceniony i wieloletni profesor retoryki, uczył m.in. w Akademii Wileńskiej 1593-98, następnie pełnił obowiązki profesora seminarium nauczycielskiego w Nieświeżu 1601-02, a później prefekta konwiktuszlacheckiego w Braniewie 1604-05. Stanisław Rostowski napisał o nim, że „ponad 20 lat był wykładowcą retoryki, a odznaczał się głęboką wiedzą i pilnością. Padł tknięty apopleksją podczas odprawiania Mszy św.”. Zm. 1608 w Braniewie.

- ◆ Enc.SJ, s. 12;
- ◆ Rostowski, s. 217;
- ◆ J. Warszawski, *Unicus universae Societatis Iesu vocationum liber autobiographicus Poloniae Provinciae proprius (1574-1580)*, Roma 1966, s. 282, 334-335;
- ◆ ARSI, Pol. 43 (katalogi roczne).

ARCIECHOWSKI Antoni (1675-1709), profesor retoryki dla kleryków jezuickich w seminarium nauczycielskim w Połocku 1705-07.

Ur. 26 XI 1675 w rodzinie szlacheckiej na Mazowszu, po ukończeniu szkół jezuickich wstąpił do zakonu 8 IX 1690 w Wilnie. Seminarium nauczycielskie ukończył w Pińsku pod kierunkiem profesora Michała Karwowskiego 1692-93. Następnie uczył w szkołach jezuickich, m.in. w Warszawie 1694-95. Studiował filozofię w Pińsku 1695-98 oraz teologię w Akademii Wileńskiej 1699-1703, gdzie przyjął święcenia kapłańskie.

Oczytany w mówcach i poetach starożytności, przez dwa lata wykładał nauki humanistyczne (poetykę i retorykę) świeckim studentom w Akademii Wileńskiej. Potem został profesorem retoryki dla kleryków jezuickich w seminarium nauczycielskim w Połocku 1706-07. Według nekrologu i Poszakowskiego uczył kleryków trzy lata retoryki, zatem przynajmniej w l. 1705-07 – podobnie podaje *Akademijos Laurai* (s. 208, Pinski et Polociae). Według Poszakowskiego należał do wybitnych nauczycieli i wykształcił cały zastęp młodych nauczycieli jezuickich, dając im gruntowną wiedzę i zasady postępowania z uczniami. W Akademii Wileńskiej uzyskał w 1707 stopień magistra, równy doktoratowi, z filozofii i nauk wyzwolonych. Odtąd wykładał filozofię w Akademii Wileńskiej 1707-09. Zm. dość młodo 28 VII 1709 w Wilnie.

W rękopisie pozostały jego wykłady logiki, prowadzone w Akademii Wileńskiej 1707-08 (Lietuvos TSR Mokslų akademija. Centrinė biblioteka F9-15.16).

- ◆ Enc.SJ, s. 17;
- ◆ *Akademijos Laurai*, s. 208-209, 343;
- ◆ Plečkaitis, s. 407, 506;
- ◆ Poszakowski, s. 9;
- ◆ ARSI, Lit. 56-57 (katalogi roczne);
- ◆ ARSI, Lit. 62, f. 787-788 (nekr.);
- ◆ BKUL rkps 335, k. 37 (nekr.).

BARTOCHOWSKI Wojciech (1648-1708), profesor retoryki dla kleryków jezuickich w seminarium nauczycielskim w Lublinie 1680-83.

Ur. 1648 w rodzinie szlacheckiej w ziemi łączyckiej. Po ukończeniu szkół jezuickich wstąpił do zakonu 29 VII 1664 w Krakowie. Seminarium nauczycielskie przeszedł w Sandomierzu pod kierunkiem profesora Marcina Podłęskiego 1666-67, następnie studiował filozofię w Kaliszu 1667-70. W ramach praktyki nauczycielskiej uczył m.in. retoryki dla eksternów w Gdańsku 1672-73. Potem studiował teologię w Poznaniu

1673-75, gdzie przyjął święcenia kapłańskie. W celu ukończenia studiów teologicznych wyjechał do Collegium Romanum w Rzymie, gdzie spędził dwa lata 1675-77.

W drodze powrotnej do kraju w 1678 pełnił czas jakiś obowiązki penitencjarza polskiego w bazylice w Loreto. Następnie uczył kleryków jezuickich w seminarium nauczycielskim w Lublinie 1679-83. Potem pracował głównie w administracji, był superiorem rezydencji w Piotrkowie 1686-89 i rektorem kolegium w Bydgoszczy 1689-92, prefektem szkół publicznych i prefektem seminarium duchownego oraz profesorem teologii moralnej w Lublinie 1694-96 oraz prefektem szkół w Krośnie 1705-06. Przez 12 lat pełnił obowiązki kaznodziei i teologa biskupa Andrzeja Stanisława Załuskiego. Zm. 26 IX 1708 w Krakowie, posługując zarażonym podczas wielkiej epidemii.

Zasłynął w Polsce jako świetny mówca, czego przykładem był najbardziej znany panegiryk *Fulmen orientis Joannes III* (Kalisz 1684) na cześć Jana III Sobieskiego, zawierający opis odsieczy wiedeńskiej. Utwór ten charakteryzowała klasyczna łacina, żywy styl, plastyczny obraz pełen ekspresji, już lekko barokowy, dzięki którym to cechom *Fulmen* należy do najlepszych utworów polskiej prozy łacińskiej.

Wydał nadto:

1. *Europa Joannis III Poloniarum Regis invictissimi belli orthodoxi imperatoris fortissimi difficillimis in Daciam, Bessarabiam expeditionibus iterum iterumque defensa a devotissima suae Majestati Soc. Jesu Polona... dedicata*, Calisii 1686.
2. *Sidus infulatum seu Perillustris et Reverendissimi Domini D. Ignatii Gniński, Abbatis Coronoviensis... in primo suae infulae aditu panegyrica penna relatus*, Posnaniae 1686.

Pośmiertnie wyszedł również jego zbiór panegiryków ku czci Jana III Sobieskiego: *Panegyres regiae olim Joanni III Poloniarum Regi post victorias Otthomanicas scriptae et dicatae*, Posnaniae 1737.

W rękopisach pozostały jego wykłady retoryki z okresu, kiedy był profesorem kleryków jezuickich w Lublinie:

1. *Compendium rhetoricae*, Lublini, 1682. Bibl. Jag. rkps 2545.
2. *Gladus et pugio Poloni [rhetorica]*. In *Collegio Macieioviano [Lublinensi]*, Lublini 1682. Bibl. Jag. rkps 3545.

- ◆ Estr. XII, s. 389-390;
- ◆ Enc.SJ, s. 29;
- ◆ Brown, *Biblioteka*, s. 109-110;
- ◆ L. Grzebień, EKat. II, kol. 83;